

Тема 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ І ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Загальні положення законодавчих та нормативно-правових актів України та міжнародних актів, що регулюють відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму.

Дії, які відносяться до легалізації (відмивання) доходів. Міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

Органи, уповноважені здійснювати міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

Перелік країн (територій), які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму та країн, які є членами FATF.

Боротьба з відмиванням грошей, як окремий напрямок боротьби зі злочинністю взагалі й самостійним злочином, набуває активного розвитку в 80-х роках ХХ століття. Відтоді вона стає однією з найдинамічніших сфер світових зусиль у боротьбі зі злочинністю.

Виникнення власне терміна «відмивання грошей» найчастіше пов'язується з гангстером Аль Капоне, оскільки він, для приховування, або «відмивання» мільйонів, отриманих від незаконної діяльності, використовував інвестування в пральні автомати, що працювали на монетах.

За своєю природою, відмивання грошей – це певне оброблення доходів для приховання їхнього злочинного походження. На початковій стадії відмивання грошей, або стадії розміщення, особа, яка відмиває гроші, вміщує незаконні доходи в фінансову систему. Це може бути зроблено шляхом розбиття великих сум готівки на маленькі суми, що депонуються на банківські рахунки, або шляхом купівлі серії грошових інструментів (чеків, грошових поштових переказів тощо), що пізніше збираються та депонуються на рахунках у іншому місці.

Відмивання незаконно одержаних коштів в Україні є кримінальним злочином. У статті 209 Кримінального кодексу України вказується, що під легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, розуміють укладення угоди чи вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільне небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок вчинення суспільне небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Важливе місце в системі боротьби з відмиванням грошей відведено і створенню підрозділів фінансової розвідки (ПФР). Вони займаються збиранням, аналізом та попередньою перевіркою інформації та подають висновки у визначені структури про сумнівні операції у фінансовій сфері.

Серед засобів боротьби з відмиванням – обмін інформацією між ПФР різних країн про людей і організації, які підозрюються в причетності до організованої злочинності і відмивання грошей, що мають кримінальне походження.

Система боротьби з відмиванням грошей, зокрема, включає такі заходи:

- прийняття відповідних міжнародних і національних нормативно-правових актів;
- запровадження зобов'язань щодо збору та передачі спеціальної інформації компетентним органам;
- запровадження чітких правил обміну іноземної валюти;
- посилення контролю за використанням готівки;
- посилення нагляду за офшорними юрисдикціями;
- виявлення суб'єктів відмивання коштів;
- розширення програм навчання відповідних фахівців фінансової сфери, правоохоронних органів тощо;

- запровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та механізмів контролю за їх дотриманням;
- публікація «чорного списку» країн, які не співпрацюють у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Одним із важливих чинників у боротьбі з відмиванням коштів є міжнародне співробітництво, яке базується на міжнародних стандартах у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. З цією метою було створено FATF – міжурядовий орган, який визначає стандарти та розробляє політику з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. На сьогодні до його складу входить 33 члени: 31 країна та 1 уряд, 2 міжнародні організації, а також понад 20 спостерігачів: 5 регіональних органів FATF та більше як 15 інших міжнародних організацій або органів. Нині FATF закликає всі країни вжити необхідних заходів для приведення їх національних систем стосовно боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму у відповідність з новими рекомендаціями FATF та ефективного їх здійснення. Переглянуті Сорок Рекомендацій застосовуються не тільки до відмивання грошей, а й до фінансування тероризму, і разом з Вісьмома Спеціальними Рекомендаціями з боротьби з фінансуванням тероризму створюють розширену, вичерпну і послідовну структуру заходів у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. FATF визнає, що країни мають різні правові та фінансові системи, а отже, не можуть вживати ідентичних заходів для досягнення спільної мети, особливо що стосується деталей. Тому Рекомендаціями встановлюється мінімум стандартів для імплементації рішення відповідно до умов країни і конституційних рамок. Рекомендаціями охоплюються усі заходи, які повинні вживатися в межах системи кримінальної юстиції і регулятивної системи, а також превентивні заходи для фінансових установ та деяких інших підприємств і сфер діяльності, а також у сфері міжнародного співробітництва.

У жовтні 2001 року FATF поширила свій мандат на питання фінансування тероризму і зробила важливий крок, підготувавши Дев'ять Спеціальних Рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням тероризму. Ці Рекомендації містять комплекс заходів, метою яких є протидія фінансуванню терористичних актів та терористичних організацій, і доповнюють Сорок Рекомендацій.

Сорок Рекомендацій та Дев'ять Спеціальних Рекомендацій FATF були визнані Міжнародним валютним фондом та Світовим банком як міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

FATF також визначає країни (території), які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України на основі переліків, затверджених міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, і підлягає опублікуванню.

Коли суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які здійснюють фінансові операції, підозрюють або повинні були б підозрювати, що такі фінансові операції пов'язані, мають відношення або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій, вони зобов'язані негайно повідомити про такі фінансові операції Уповноважений орган та правоохоронні органи, визначені законодавством. Переліки осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності згідно з даними Державного казначейства США та ООН публікуються на офіційних сайтах.

Безпосередній зв'язок з Сорока Рекомендаціями мають ініціативи ЄС у сфері запобігання відмиванню грошей. Це пов'язано передусім із тим, що Європейська Комісія та більшість держав – членів ЄС із самого початку беруть участь у діяльності FATF. На цей час Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу прийнята нова, III Директива «Про попередження використання фінансової системи з метою відмивання коштів включаючи фінансування тероризму».

В Україні з перших років незалежності питання боротьби з кримінальним обігом грошей не залишалися поза увагою, було вжито низку законодавчих кроків у напрямі боротьби з відмиванням незаконних доходів.

З набуттям Україною членства в Раді Європи (у 1995 році) було розпочато процес приєднання до основних європейських конвенцій з питань кримінального судочинства. Найважливішими документами цієї сфери є Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах.

Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 17 грудня 1997 року.

Постановою Кабінету Міністрів і Національного банку України від 28 серпня 2001 року органам виконавчої влади, банківським та іншим фінансовим установам було доручено керуватися у своїй діяльності Сорока рекомендаціями FATF.

2002 року Україною ратифіковано Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом.

Не менш важливим етапом розвитку національного законодавства з протидії відмиванню грошей стала ратифікація 4 лютого 2004 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Наприкінці 2002 року було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (далі — базовий закон). Він у цілому відповідав міжнародним стандартам у сфері боротьби з кримінальними доходами, в тому числі Віденській та Страсбурзькій конвенціям, Директивам ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та Базельським принципом щодо діяльності банків.

Прийняття базового закону стало правовим інструментом, що дозволив значно вдосконалити інше законодавство в сфері надання фінансових послуг. З метою створення цілісної, внутрішньо узгодженої нормативно-правової бази були внесені необхідні зміни до законів, що регулюють діяльність на ринку фінансових послуг.

Було доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 166⁹, яка встановила адміністративну відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Кримінальний кодекс також було доповнено статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», згідно з якою повторне умисне неподання або подання завідомо недостовірної інформації про операції, що підлягають фінансовому моніторингу, а також розголошення відомостей про них визнається кримінальним злочином.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 644 затверджено порядок реєстрації фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу та порядок надання інформації Держфінмоніторингу. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 646 затверджено порядок взяття на облік Держфінмоніторингом фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

Держфінмоніторингом видано наказ від 24 квітня 2003 року № 40 «Про затвердження Вимог до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму», яким встановлено вимоги до внутрішніх процедур суб'єктів фінансового моніторингу.

Наказом Держфінмоніторингу від 12 травня 2003 року № 46 затверджено «Вимоги до Кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму».

Також у травні 2003 р. затверджено наказ Держфінмоніторингу № 48 «Про затвердження деяких форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та Інструкції щодо їх заповнення».

Всіма органами нагляду та регулювання було розроблено та затверджено низку нормативно-правових актів, якими встановлені вимоги щодо дотримання фінансовими посередниками законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.